

הלל ותקיעות שעל שחיטת הפסח

מדין הקרבן או ליווי של מצווה

הרב אבישי נתן מייטליס שליט"א

המשנה בפסחים בדף סד. אומרת כך: 'הפסח נשחט בשלש כתות שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל. קהל ועדה וישראל. נכנסה כת הראשונה נתמלאה העזרה נעלו דלתות העזרה, תקעו הריעו ותקעו. הכהנים עומדים שורות שורות ובידיהם בזיכי כסף ובזיכי זהב, שורה שכולה כסף כסף ושורה שכולה זהב זהב. לא היו מעורבין. ולא היו לבזיכין שוליים... שחט ישראל וקבל הכהן נותנו לחבירו, וחבירו לחבירו... כהן הקרוב אצל המזבח זורקו זריקה אחת כנגד היסוד. ויצתה כת ראשונה ונכנסה כת שניה, יצתה שניה נכנסה שלישית. כמעשה הראשונה כך מעשה השניה והשלישית'.

יש לעיין בגדר חיובו של ההלל. על מה תוקן הלל זה. האם כשם שאומרים שירה בעת הקרבת הקורבנות נאמר הלל זה, או שאינו חיוב מצד עצמו, אלא לאומרו בעת שמקימים מצווה כליווי למעשה.

הגמ' בפסחים בדף קיז. אומרת בגדר הלל דשחיטת הפסח: 'והלל זה מי אמרו? נביאים שביניהן תקנו להן לישראל, שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן... הלל זה מי אמרו? רבי יוסי אומר: אלעזר בני אומר: משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים, וחלוקין עליו חביריו לומר שדוד אמרו, ונראין דבריו מדבריהן. אפשר ישראל שחטו את פסחיהן ונטלו לולביהן ולא אמרו שירה?'.

נראה מדיוק מדברי הגמ', שאין הקרבן מחייב אמירת הלל, אלא הסברא שיקריבו ישראל קרבן, בלא ללוות את מעשה המצווה מחייב באמירת ההלל.

כן עולה מדברי הגמ' בפסחים בדף צה: לגבי פסח שני שאומרים את הלל מהאי טעמא: 'אפשר ישראל שוחטין את פסחיהן ונוטלין את לולביהן ואין אומרים הלל?'.

מי אומר את הלל שבשעת שחיטת הפסח:

נחלקו הראשונים בגדר המחוייב באמירת הלל זה, ויש לתלות חקירתינו בהאי;

רש"י בפסחים בדף סד. בד"ה 'קראו את ההלל' באר שהכת הישראלים שבעזרה היו אומרים את הלל בעת השחיטה: 'אכל כיתות קאי'. וכ"כ רש"י בסוכה בדף נד: בד"ה 'ערב הפסח': 'וכל כת קוראה את ההלל שלש פעמים - שהיו פסחיהם מרובין, והיו טעונין הלל בשחיטתם, ולא היו מספיקין לשחוט פסחם כל כת וכת, עד שיקראוהו שלש פעמים'. וכן עולה מדברי רש"י בפסחים בדף צה: שזה וזה טעונים הלל, כיון שדבר מצוה הוא.

כן הבינו בדעתו התוס' בסוכה שם נד. בד"ה 'ושייר' שכתב שאנשי הכת הישראלים אומרים ההלל. וכן סבר הר"ח שם.

בשו"ת הר"י מיגאש סי' מד מבואר שהבין כן שישראל היו קוראים ואומרים את ההלל: 'וששאלת למה אין מברכין בלילי הפסח על ההלל. דבר זה אין לו טעם אלא שכך תקנו חז"ל ונראין הדברים דהיינו טעמא שאין מברכין על ההלל אלא ביום משום דמצוה היא לקראו ביום כמו שהיו עושים במקדש שהיו ישראל קורין את ההלל על קרבנותיהן. אבל בלילי פסחים קריאת ההלל לאו מצוה היא, שהרי לא היו עושים קרבנותיהם בלילה, אלא כעין שמחת בעלים היא ונתנית שבח והודאה לפני המקום, ואין מקום לברכה'.

כן נראה שהבין הרמב"ן בפסחים בדף קיח: 'מכאן נראה שכשהוא קורא אותו בביתו טעון ברכה שהוא בכלל ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל... וא"ת והא בגמ' דילן בפרק אין נערכין (י' א) תני להא דר' שמעון בן יהוצדק שמונה עשר יום יחיד גומר בהן את ההלל ולא קתני לילה של פסח, זו אינה תורה, דהתם הלל דעל עשיית מצות לא קתני, תדע דהא לא מני נמי שבשחיטת פסחים דתני להו במתני' התם'.

הרי שהשווה בין הלל דשחיטת הפסח ליתר ההלל הנאמר במועדים על הקרבן.

לדעת הרמב"ן בהשגות שורש א הוי הלל מדאו'.

הרמב"ם בהל' חנוכה כתב שהלל דרבנן ומנהג. וכן הבין המגילת אסתר שאינו דאו' אלא נאמר בעת עשיית הקרבן. אא"כ ההלל שנאמר על הקרבן הינו דאו'.

בניגוד לכך, התוס' בפסחים דף סד. בד"ה 'קראו את ההלל' בארו שהלל נאמר ע"י הלויים: 'פי' לויים. דתניא בתוספתא ישראל שוחטין את פסחיהן ולויים קוראים את ההלל'. והקשו התוס' לשיטתם, כיצד נאמר ההלל והשירה בלא יין ונסכים: 'קשה לר"י דאמרינן... בערכין... אין אומרים שירה אלא על היין, והכא חזינן דאיכא שירה בלא נסכים'. התוס' יישבו זאת: 'ואומר ר"י דה"פ, אין אומרים שירה בשעת הקרבת קרבן אלא על היין... אבל שלא בשעת הקרבה, היו אומרים שירה שלא על היין בכמה דוכתי'.

הרי שהוי הלל ככל שירה על הקרבן, אלא שבאם לא נאמרת בעת ההקרבה אלא בשחיטה, לא דרוש יין ללוות את השירה. וכ"כ התוס' רשב"א שההלל נאמר 'כמו שאר שירים שעל הקרבן'.

כן פסק הרמב"ם בהל' קרבן פסח פ"א ה"א: 'וכל זמן שהן שוחטין ומקריבין, קוראים הלויים את ההלל'.

וכ"כ המאירי בדף צה. לגבי דימיון שני הפסחים: 'ומ"מ שניהם טעונון הלל בעבודתו בשחיטתו, שלא רצו למעט בשמחת עזרה, והוא שאמרו אפשר ישראל שוחטין את פסחיהם ונוטלין לולביהן ואין אומרין הלל'.

בחידושי ר' אריה לייב ס"י יג חקר האם השיר נאמר על הקרבן, אך תנאי יש בו, שיהא יין שם. או שהשירה נאמרת על היין בדווקא, ורק על הנסכים נאמרת השירה. כלומר, האם הוה אותה שירה של יתר הקרבנות, ובקרבן פסח לא הצריכו את התנאי של ניסוך היין. או דילמא, שכיון שאין ניסוך יין הוה כשירה אחרת ושונה מיתר הקרבנות.

אם גומרים את ההלל בעת השחיטה:

גרסינן בגמ' בפסחים בדף סד: 'קראו את ההלל, אם גמרו - שנו, ואם שנו - שלשו, אף על פי שלא שלשו מימיהם. רבי יהודה אומר מימיהם של כת שלישית לא הגיעו לאהבתי כי ישמע ה' מפני שעמה מועטין'.

כן הגמ' בסוכה בדף נד. הביאה מחלוקת ת"ק ורבי יהודה. ויש לעיין במאי פליגי? האם אומרים ההלל כולו?

הריטב"א בסוכה בדף נד: באר את מחלוקתם כך: 'וסבר ר"י שאין אומרים הלויים הלל אלא בכדי שחיטת פסחים של אותה כת, ואם גמרו לשחוט הכהנים פסחיהם קודם גמר ההלל מפסיקין אותו. אבל חכמים אומרים שלעולם גומרין אותו פעם אחת לכל כת וכת'. הרי דלת"ק, אף אם סיימו לשחוט יסיימו את ההלל, ולר' יהודה לא מסיימים ההלל לאחר שסיימו לשחוט.

כדבריו מדוייק בתוספתא בפסחים פ"ד ה"א: 'הלויים עומדין על דוכנן וגומרין הלל בשורה אם גמרו שנו ואם שנו שלשו ואף על פי שלא שלשו מימיהן. אמ' ר' יהודה מימיה של כת שלישית לא הגיעה לומ' אהבתי כי ישמע ה', מפני שעמה ממועטין, והיא היתה נקריה כת עצילין'.

אומנם הרמב"ם בהל' קרבן פסח פ"א ה"א גרס ו'אומרין' ולא 'גומרין'.

אפשר ונחלקו ת"ק ור' יהודה בחקירתנו, אם יש לומר הלל רק בעת קיום המצווה, או שיש חיוב לומר הלל כשיר על הקרבן, ואף שסיימו שחיטתו חיוב הלל נותר עליו.

הגרי"ז סולובאצ'יק הקשה סתירה בדברי רש"י, שכן בערכין י. כתב בד"ה 'ולא היה מחלק' פירש: 'ובשעת הקרבה היה שיר זה והיו הלויים משוררים בפה את ההלל באותן י"ב ימים והחלילים מחללים, ובשאר ימים היו נבלים וצלצל וכינורות'.

הרי שלווים שרו ולא ישראל, וללא כדברי רש"י דלעיל שישראל שרו. והסיק כי יש שני חיובי שירה על הקרבן. הלל כשירה של הלויים על הקרבן בחליל וחוצוצרה ובפה, והלל שאמרו ישראל בעת שחיטתו ובעת אכילתו.

לדבריו, יש ליישב את שתמהו כיצד הותר לישראל לשיר, והלא ישראל שישורר חייב מיתה, כמבואר בתוס' בערכין בדף יא. בד"ה אל', וכן לוי משורר ששיער חייב מיתה, ותוס' בארו שה"ה אם שוער שירר. ואזי לכתות הישראל ששהו בעת השחיטה היה אסור לשורר. והכיצד התיר רש"י לשורר (אמנם, אם שירה הינה על הדוכן בדווקא, אזי קושיא מעיקרא ליתא). שכן שני מיני שירות נאמרו הכא, ודווקא 'שיר' על הקרבן אסור לישראל לשיר, אך אמירת ההלל שאינה כ'שירה' הותרה להאמר אף ע"י ישראל.

ואפשר שנחלקו באם עיקר השירה בפה או בכלי. שכן הגמ' בסוכה בדף נ: אמרה שרבי יוסי ב"ר יהודה נקט שעיקר השירה היתה בכלי, וכל עוד הישראל לא נטל כלי, לא אכפת לן שישורר בפיו. וכן סבר רש"י. אך הרמב"ם בהל' כלי המקדש פ"ג ה"ג פסק שעיקר השירה בפיו. ואזי יהא אסור לישראל לשורר בהדי שירת הלווים. אי נמי אפשר ליישב עוד, שרש"י סבר כרמב"ן שאמירת ההלל הינו חיוב דאז', ושפיר יכלו לאומרו במקדש. אך לרמב"ם סובר שההלל נאמר מדרבנן הקפיד שהללוים בדווקא ישוררו. ולפי"ז ישראל שאינו מהכתות, ואינו חייב בהלל דאז', יהא אסור לשיר.

דין התקיעות יעיד על מהות ההלל

המשנה בפרקין בדף סד אומרת: 'נעלו דלתות העזרה, תקעו הריעו ותקעו, כמעשה הראשונה כך מעשה השניה והשלישית. קראו את ההלל. נראה שנועדה התקיעה להתחיל השחיטה, ולא מדיני הקרבן.

ברם מהירושלמי מבואר, שהתקיעה מדיני הקרבן באה. הירושלמי בפסחים פ"ה ה"ה כתב: 'תני, תמיד שיש לו נסכים תוקעין לנסכים. פסח שאין לו נסכים תוקעין לשחיטתו'.

נמצא שהתקיעות הינן חלק משיר שעל ההקרבן, וכי קרבן שיש בו ניסוך התקיעות הינן בעת הניסוך. קרבן שאין בו ניסוך, התקיעות הינן בעת השחיטה.

כן עולה מדברי המדרש ילקוט שמעוני בפרשת בהעלותך רמז תשכה: 'ובראשי חדשיכם רבה ראש השנה, ותקעתם בחצוצרות ולא בשופרות, על עולותיכם אלו עולות חובה, ועל זבחיכם זו זביחת פסח'.

וכן מבואר בפסקי הר"ד בפסחים בדף סה: 'היו תוקעין ומריעין ותוקעין בשחיטתו, שגם הפסח קרבן ציבור הוא וטעון תקיעה'.

ואפשר להקיש מכך על דין ההלל שהוא נאמר על הקרבן.

הגמ' בסוכה קשרה את דין התקיעות לאמירת הלל, ומביאה חישוב שלרבנן יש עשרים ושבע תקיעות, ולר' יהודה יש עשרים ואחת תקיעות. ונחלקו הראשונים אימתי תקעו אותן;

לרש"י החישוב הוא כך; ההלל נאמר ג' פעמים ע"י כל כת. ת"ק סבר שתוקעים שלוש תקיעות בתחילת כל הלל. ואמנם נאמר שלא שילשו בכת שלישית, הכוונה שלא סיימו לומר ההלל פעם שלישית, אך ג' פעמים התחילו לומר. ואילו לר' יהודה הכת שלישית אמרה את ההלל רק פעם אחת ולא ג' פעמים. כך שהיו רק עשרים ואחת תקיעות.

כן נראה מלשון הרמב"ם בהלכות קרבן פסח פ"א ה"ב: 'על כל קריאה וקריאה תוקעין שלש תקיעות בחצוצרות, תקיעה תרועה ותקיעה, הואיל ואין לו נסכים לתקוע בשעת ניסוך תוקעין בשעת שחיטה'.

ברם לדעת התוס', היו מחלקים את ההלל לג' חלקים, ובראשית כל חלק היו תוקעים. לחכמים עשרים ושבע תקיעות במהלך ג' כתות. ולר' יהודה תקעו עשרים ואחת, בשל כך שבכת שלישית היה נאמר רק הלל אחד.

האו"ש נקט שנהגו כרש"י שיש לתקוע בתחילת כל הלל, אך באם היה ניכר שלא יצטרכו לומר את הלל שוב, היו תוקעים במהלך הלל ג' פעמים: 'זהמעיין יראה כי אם היה שוהה בשחיטתו והיה לאמר שלשה פעמים הלל היו תוקעין שלש פעמים, ואם היה מעט ולא היה לאמר רק פעם אחד הלל היו מפסיקין בפרקים, וכמו תמיד שהיה תשע תקיעות כן עשו תשע תקיעות בפסח, וזה הקפידא, רק שהואיל שאין נסכים עשו כן בשעת שחיטתו'.

נראה מדבריו שיש דין לתקוע מניין זה בעת השחיטה, ולא אכפת לן כיצד מחלק את התקיעות לאורך ההלל.

והדברים טעונים ביאור, שהרי בכל הקרבנות תוקעים בחצוצרות מדיני ההקרבה, כפי שהביא רש"י בערכין יא:.. וכ"כ הרמב"ן בשורש א, והנה ההלל שאמר בעת הקרבת הפסח לא נאמר כשירה, ולא היה מקום לתקוע בחצוצרות. ולהכי הצריך הילקוט לריבוי ולדין חדש שיש לתקוע בחצוצרות אף על ההלל בעת שחיטת הפסח אף שלא נאמר ההלל כשירה. לרש"י והרמב"ם להכי תקעו בתחילת כל הלל ולא תוך כדי ההלל. אך לתוס' אפשר שהתרבה שיתקעו גם על הקרבן פסח, ולכן תוקעים במהלך ההלל בכל תחילת חלקיו.

הגרי"ז הוכיח מדין זה כשיטתו, מהנאמר שהחליל היה מכה בשחיטת הפסח הראשון והשני, מדיני השירה על הקרבן. שמלבד אמירת ההלל בעת קיום המצווה בעת שחיטת הפסח, ישנו דין שירה שמחמתו נאמר ההלל.

אלא שהרמב"ם פסק בהל' קרבן פסח פ"א ה"א שהלוויים אומרים את השירה, משמע שמדיני הקרבן נאמר. ומאידך, אמר שתוקעים בריש ההלל ולא במהלך ההלל, שזהו מעיד שההלל אינו מדין הקרבן, אלא חידוש לאומרו בעת השחיטה. ואם שני דיני הלל נאמרו בעת זו, אזי שפיר נוהגים בכך.

יש להרוויח בכך, את הערתו של הצפנת פענח הל' ע"ז פ"ג שלא יתכן שהיה לזה גדר של כלי שיר, היות והיו הלוויים צריכים לעמוד על הדוכן בעת השירה, כפי שהעיר הרש"ש.

אפשר, שהמחלוקת בין הביאורים היא, אם ה'ילקוט שמעוני' חידש דין חצוצרות בשחיטה כשירה, או כדין וחיוב שונה.

וצ"ע, הריטב"א בסוכה שם בדף נד. כתב: 'ואפשר נמי שלא היו תוקעין אלא בהלל ראשון ולא כששנין ומשלשין וזה נכון'. אולי י"ל, שהפסח הינו קרבן ציבור, ולא יחיד, וכל פסחי ישראל של ג' כתות חשיב כחיוב אחד. ודי בתקיעה על הלל ראשון, וחשיב כשירה על כולם. אך כל כת אמרו הלל מדין עשיית הפסח.